

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27.

У НОВОМ САДУ 3. ЈУЛИЈА 1886.

ГОД. II.

де да нађем речи више,
Да опева песма моја:
Како ли ме заробинше
Два пламена ока твоја?

Од љубави и од јада
Мрачни су ми данци ови
А кад нојца светом влада,
Склањају се пусти снови.

О, распусти бујне косе,
Нек с' низ беле вију груди,
Мирис љула развио се
Да ми љубав јаче буди!

Не зна песма шта ће прије
Да опева, душо моја:
Да л' тај пламен што се вије,
Или бела недра твоја?

М...

Ил' под грло да се скрије,
Ту да пева чари миле?
Ил међ руже у недрима,
Што су дивно напуиле?

Каж', лепојко: са милина
Кад те дивну Господ створи,
Како да ти у недрима
Досад ерце не сагори?

Хеј, та мене нема више,
Још остаде сенка моја,
Којој живот опростише
Два пламена ока твоја.

Те за друге не знам стазе,
Већ за оне, душо мила:
Где ножице твоје газе,
Тамо где си наумила!

Д. Ј. И.

НАРОДНО СЛАВЉЕ.

ЂАЧКИ СПОМЕН ИЗ ФРУШКЕ ГОРЕ.

еобично се бејасмо узмували. Био је то последњи школски час после подне у очи Видова дана пре петнаест година.

Ревносни професор с одушевљењем нам тумачи величанствену срџбу божанственог Ахилеја, срџбу са повређеног поноса и окаљаног образа јуначког.

Бадава!... Ми бројимо тренутке, када ће да куцне час, па да зазвони оно ситно гимназијско звонце, те огласи крај предавању.

Част и поштење свагда и на векове бесамртному слепому јонскомү рапсоду, деда-Омиру! Част и поштење свагда и на векове узвишеномү прослављачу Тетидина мезимца, силног заштит-

ника Ахејског и људомора Тројанског, дели-Ахилеја!

Али нама брујаху у тај мах у души то јаче сетни једноставни звуци с танких струна јаворових гусала српског гуслара, прослављача косовских јунака. Већ га замишљамо, како хвата згодну бусију око свете цркве Раванице, тамо у убавој, у светој Фрушкој Гори. Хвата бусију, па се из торбе маша брујних гусала и танког гудала, те удешава струне раздешене, као што је и срећа у Србина, »да превуче, да мало загуди, да Србину одлане у груди.« Као да је већ почео:

„Стан', Србине, да ти песму кажем“ ...

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Куцну и последњи куцањ петог часа после подне на торњу новосадске саборне цркве тик до задужбине неумрлог Саве Вуковића.

Класична строгост честитог нам учитеља не даде нам се маћи, док он не каже своју последњу. А ко младо срце да окује, кад га камо жеља повуче, па бије пусто, да пробије груди? Мученика, што беше осуђен, да у том тренутку, с Омировом Илијадом у рукама, стоји пред катедром, зној пробио, па му се завезао језик. А нама се оте као из једних груди из потаја, али доста гласно:

— Ха-а-а!

Беше то одисај тежак, . . . са дна душе; а груди нам се нашеле куд и камо пре, него што ће још звоно куцнути. Па би за њим срце да полети . . . на ону страну Фрушке Горе . . .

Како смо полетели из школе, . . . како смо пролетели кроз ходник, . . . како слетели са степеница, па оставили књиге по станових, . . . шта је ко собом понео и како смо се нашли на господском шеталишту крај Дунава, — нисам ни онда много разабрао, а данас ми још мање пада на ум. Тек се наједаред, а за тили часак нађосмо на белези око педесет друга не бираних по обличју и лепоти већ по срцу млађаноме, који неће клонуту ни посрнути, већ на дугом путу истрајати . . .

Пређосмо преко дрвеног моста на Дунаву, па се нађосмо под бедемима Дојчина Петра. Удри десно кроз градске капије сложено војнички, да све јечи и одјекује од тврдих бастаја и казамата под одморним јуначким ногама. Па тако подножјем камените стене, око које и на врх које је озидан град Варадин, једна од првих тврђава, кажу, у овој царевини.

И о његове бедеме ломило се српско оружје по толико пута . . .

Ал како су љуто морали грувати топови на тврдоме граду Варадину, када је оно шенлук чинио Вуча џенерале, задобивши леп шићар, три српске војводе: Милоша од Поцерја, Топлицу Милапа и Косанчића Ивана, па их бацио на дно у тавницу,

„Ђено лежи вода до кољења,
и јуначке кости до рамена.“

А дошли били јунаци, да избаве старога Топлицу, што га заробио Вуча.

Ено, она гвоздена врата у зиду, што се виде од дунавске стране, кажу, јесу врата на тамници, у којој је тавновао старац Топлица.

Како ли је било младој Велимировици, милој снаси Вуче џенерала, кад је са тих бедема

града Варадина погледала низ поље зелено, па опазила Краљевића Марка!

„Сједи јунак у пољу широку,
у ледину коње ударио,
за коње је коња привезао,
а пред њиме стоји тулум вина.
Не пије га, чим се вино пије,
већ леђеном од дванаест ока,
пола пије, пола коњу даје.
Коњ му није, каквино су коњи,
веће шарен, како и говече.
Јунак није, какви су јунаци:
на плећима ђурак од курјака,
на глави му каша од курјака,
привезо је мрком јеменијом;
нешто црно држи у зубима
колик' јагње од пола године.“

И тај јунак, Краљевић Марко, тај оваплоћени дух српског народа, потукао сву силу Вуче џенерала тамо на оној пољани са сремске стране града Варадина од Карловаца; потукао силу и заробио самог џенерала, те га засуђио у свом Прилипу, да оданде, како песма народна каже, поручи уцену за свекрову главу и за главе три српске засуђене војводе младој Велимировици, милој снаси Вуче џенерала . . .

Охоли бедеми тврдог Варадина, и ви сте зар сведоци величанствена духа и величине мога народа, онога народа, који је пре Косова и гордом Цариграду страхом потресао тврде зидине, који је и после Косова још толико крви имао, да је лије од истока до запада, по Азији уза свог угњетача и под бедемима поноснога Ђесарева Беча за крст и слободу!

Ал чему ти зидине те још и данас?

Колико пута слушах Сремицу девојку, како куне то тврдо твоје стење, у ком јој драган или војно борави себи и њој најслађе данке!

„Пуштај момке, осташе девојке“ . . .

Колико пута слушах, како по теби звече ланци на ногама сужњика певолњника, одјекују на спутаним ногама одмереним кораком по пропису! Шта пута чух уздах:

„О ви, што вам господ уделио круну,
Паз'те добро, да вас народи не куњу!
Чувајте се гњева, онадача, злости,
Имајте и правде, али и милости!“ . . .

(„Гренгоар.“)

Колико пута гледах у теби оне љуте справе убојите, гледах и дивљах се — чему? На што?

„Шта су пушке, шта су мачи,
Ако немаш снага јачих!
Шта ће топић тај сиром,
Ако немаш муње, грома,
Да загрме бојним пољем —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

А то ј' народ задовољен.

Задовољен народ води.

Ојачај га у слободи,

Питај душу, што јој годи,

Негуј вољу, нек се плоди,

(А не тражи крв у води.)

Посеј правду нек уроди,

Кад с' огреје на слободи;

Понда реци: Душман грози,

Својто моја, сад помози!

Сви ће бити љути лави,

Што по један војску смлави;

То би био темељ слави,

Тврди бедем на тврђави,

Да те душман не поплави! . . . (З.-Ј. Ј.)

Ал ко да се не сети под бедемима тима а бар на врелу, посвећеном доброћудному чича-Гамбрину, — пред варадинском пиваром, и онога варадинског јунака, што је »попио сто дуката све за један дан, још к отому врана коња, златан буздован«, па није марио, ни да га »кара краљ Матија, земље господар«! Зар да се не сетимо и Дојчин-Петра, варадинског бана?

У његову славу, а у жедно грло на школску прашину чашу пива за сретна пута! Пријало би, али — пут нас данас води другамо.

Понда — »кратак данак, још краћи коначи, ваља нама даље путовати!«

Прођосмо градске капије.

Оставимо лево и кобно оно место грозних призора, где до скоро на вешалама испаштаху своје грехе они, којима беху уске границе државних закона, . . . оставимо транцамент; па ћемо се спустити на десно дољњим путем крај Дунава, те кроз грозне винограде, испод убавог побережја, тога Елисиума блаженијих Новоцађана, . . . па кроз каменичку башту, где хладом, где огрејани благим зрацима клонула летњег сунца, што заилажаше тамо, чини ти се, за широко алманшко пусто гробље, с оне стране Новог Сада.

Окрени се, па погле преко десног рамена на левој страни силног Дунава, како се шири Нови Сад са својим многим црквеним кулама. Тада још беше Нови Сад српска Атина Периклова века, најлепша леја расадница српског народног самосвесног живота, камо се уширале очи свег оностраног српства, па очекивале и дочекивале подстрек на све, што је обећавало добар, спасоносан плод за ове, и за потоње дане. А данас? Српски дух стрепи над њим, па се моли: »Не дај, Србе, не дај, брате, — ни сад рђи на ме!« . . .

Стаћемо до тако зване Ивине водице. Да дивна ли напитка! И ко није жедан био, осе-

тио је у тај мах жеђ. Поклекнусмо, колико нас се могло наређати око одушке. »Треба л' купе? Има двије руке?« Те ко, дакле, заграби воде у шаке, . . . ајдучки, ко захити у обод од шенира, . . . пастирски, написмо се, — па хајд даље . . .

— Тако су стари Словени пили воде на северном, на црном и на јадранском мору! — примети Јован, а он и данас воли, да у старим Словенима прати свој узор.

Ево нас и у убавој Каменици, у летњем хаџилуку српских данас — Паризлија. Спустила као бели лабуд једно крило тик до дунавске обале, а друго насловила по поребрини Фрушке.

У ред се, браћо! Ваља нам осветлати образ ђачки! У реду да кроз Каменицу прођемо!

Збисмо се и поређасмо за час као на заповест.

Песму певајући . . . сложено, громовито, а поносним ходом, ђачки . . . јуначки, прођосмо кроз мирну Каменицу, да је за часак узнеми-римо.

Прозори се тресу, вратаоца шкрипе, . . . отварају их радознали Каменчани, па нас мере, па нас гледе, па се осмејкују; а шанат где тиши где јачи допире и до нас:

— То су ђаци! Иду у Раваницу!

Чопорак голаћа потрча за нама, па нас радознано загледају и оптркују, док нас не испратише до вотњака иза Каменице . . .

Наш пут нас данас даље води.

Украј друма, што је скренуо пут Лединаца, седе две женске прилике. Ал чим чуше грају, скочише, па покупише своје завежљаје, те као кошуте одскакуташе у вотњак. Као да се беху прерушивале из свечаног руха, да га бар не хабају пешачећи ван села.

Умакоше мало даље с друма, него не умакоше очима пажљивих хаџија. И како ће? Толико очију разишло се, додуше, по питомој околини, па то гледи равну Бачку, одсечену силним Дунавом, што се као сребрна широка пруга пружио, да раздели Срем од Бачке, камо то нијаше сунце као у криво море, то се занело за Дунавом. што жуборка и беласа се спрам клонула сунца, да га за мало покрије вечерњи сутон, те да помодри спрам ведрог модроплава неба. А пред нама пут уз убаву гору пружа нам на сусрет сву своју питому драж. Но остало бодрих очију и за таку питому планинску дивљач.

— Помоз' бог, себе! — поздрави неко из нашег друштва оне две планинкиње, па им својски домахује шениром.

Оне ћуте, па се у први мах снебивају.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

— Помоз' бог! — захори се сад из неколико грла с наше стране.

— Сретан пут! — зазвонише отуд два звонка женска гласа у један мах као по договору.

— Је л' по вољи у друштво? — опет ће неко од наших.

— Знате л', куда ћете? — једна ће на то од њих две.

— Чини ми се, куд сте и ви намислили, . . . за носом! — одговори онај, да се пошали.

— Е, сретно! Ми ћемо за памећу! — убриса га враголанка.

— Па хајде заједно!

— Нисмо заједно ни пошли!

— Ал да не идемо пешке!

— Седи на друм, а пут за уши, па ћеш се повести! — опет враголанка.

— Па хвала!

— На служби, и други пут! . . .

Већина друштва нашег беше измакла унапред. Те неколицина, што заостасмо, да будемо сведоци овог разговора између нашег друга и доскочљиве Сремице девојке, пожуримо се за њима, да их достигнемо и да у смеју приповедимо осталима, шта се десило. . .

А браћу дирнуо хладовити планински лахор, што заћарлијао, па прелеће с врха на врх, па се залеће и у до, те полеће од цбуна у цбун, . . . дирнуо их у жицу млађахну, у врелу крв, па бујно срце не зна да му одоли, већ креће из пуних једрих груди песму.

Стадосмо на врх чота једног, па се збисмо у збор и забрујасмо у звучни глас једног певача . . . забрујасмо песму, што је младост од увек само слутити могла, да јој се зар отме из груди тек пре толико година песник вечите младости и прослављач српске славе и народног јединства, неумрли песник ђачког живота и растанка, . . . песму, која ће остати, »док се пева, док се винце пије, док се коло око свирца вије, докле срце за срцем уздише,« . . . остаће химном вечите младости, ако у икојем колу омладине српске то зацело у ђачком.

„Гусле моје, овамо-те мало,
— — — — —

Да ми срцу одлане у груди!
Хај, пуно је и препуно среће —
Чудо дивно, што не пукне веће!
— — — — —

Ој, грешан ти сам!

У тренутку, у том баш тренутку, када ми кличемо из препуних груди, да нам, набрекле сетним миљем и чаром божанственог вечерњег

летњег сутона у планини, не препукну већем, . . . ој, у том можда тренутку домила се већ одсудно судбина српског народа, да се сутра дан, на Видов-дан окрва о бојна копља и љуте мачеве, и да утоне у мутну и крваву Ситницу. У том тренутку можда баш говораше под свиленим чадором за господском совром цар Лазар оне значајне судбоносне речи:

„Здрав Милошу, веро и неверо, . . .“

А последњи се зраци истог овог сунца преламаху о светло бојно оружје две крвничке војске, што притиснуле беху равно Косово, на једној страни:

„Од Мрамора до сува Јавора,
од Јавора, побро, до Сазлије,
до Сазлије на Темер Ђуприје,
од Ђуприје до града Звечана,
од Звечана, побро, до Чечана,
од Чечана врху до планине,
све је турска војска притиснула.
Коњ до коња, јунак до јунака,
бојна копља као чарна гора,
све барјаци као и облаци,
а чадори као и снегови;
да из неба плаха киша падне,
није не би на земљицу пала,
већ на добре коње и јунаке.
Мурат пао на Мазгит на поље,
уватио и Лаб и Ситницу.“

С друге стране Богдан Јуже стари:

„С девет сина, девет Југовића,
како девет сивих соколова;
у сваког је девет иљад' војске,
а у Југа дванаест хиљада;“ —

ту три брата, три Мрњавчевића:

„Бан Угљеша и војвода Гојко
и са њима Вукашине краље;
у свакога триест иљад' војске;“ —

ту је војска Ерцега Степана:

„У Ерцега многа силна војска,
Многа војска, шездесет иљада; —

па тек сила српског цар-Лазара:

„У Лазе је силан Србаљ био,
седамдесет и седам иљада“ —

и још друге силне српске војводе и јунаци, што се бише и побише славно; све

„коњ до коња, јунак до јунака,
бојна копља као чарна гора,
све барјаци као и облаци,
а чадори као и снегови;
да из неба плаха киша падне,
није не би на земљицу пала,
већ на добре коње и јунаке.“

Никада после тога не обасја сунце с неба толику силу под српском заставом. Никада више не забљешта под сунцем толико убојно светло оружје у српских јунака.

Као ово сунце на западу вечерас и свако вече, тако беше српска моћ и српска госпоштина онога вечера у очи дана Амоса пророка, крсног имена цара-Лазара, последњег, у очи петнаестог јунија хиљаду три стотине осамдесет девете. Па колико пута »од онога дана чемернога« опет обасјаваше час са ведра неба час иза облака развалине негдашње моћи српске, тек да овде онде обасја ишчупано које перо из поломљених крила оног белог двојглавог орла, што се негда онако поносно надлеташе и над охолом Византијом.

Толико пута и српски народ још није сав слободан!

А ми певамо песму од миља!

Ох, опрости тужна, света успомено кобног Видова! Опрости, што нам млађана душа залута у неизмеру рајске дражи, . . . што се запесе за срцем, те за часак клопу пред величанством оне вечне моћи, која располаже добром срећом и злом коби људи и народа! Слабо тиче не може да полети до врха, а да се не ухвати и овде и онде, да се и одатле не задиви свету под собом, па да се тек ту поткрепи и опет дигне одатле поглед у плаво непрогледно небо, камо га — врхунцу својих жеља, вршку идеала — уздрхтало срце неодољиво вуче, а стрепи, што се не сме зар да поузда одмах у слабачку своју снагу.

»Ко први пут дође у тај наш лепо питоми Срем, у ту красну Фрушку Гору, нека не тражи ту српских Алпа; нека не тражи дивну лепоту стрмих врхова, што их око не домања, ни страшних провалија, куда ни сунчани зрак не допире; нека не тражи ту српске Етне и Везува, што ватру, лаву и камење баца — све ће то пре у Црној Гори наћи.

»Овде је друкчија лепота.

»Фрушку је Бог створио одмарајући се.

»Фрушка ми се чини као смерна жена, као добра мати: питоми, обли, лозом плодни брегови су као дојке за милу јој децу, за Србе; а деца су благодарна, па су мајку накитила драгим камењем. — Или зар несу четрнаест манастира четрнаест драгих каменова!«

Опрости мени, певче увенчани, »што слабо тиче за орлом полећем«, те истргох ово неколико простих твојих речи из књиге твоје, из тога јеванђеља српске вере, нада и љубави, да кажем овде, што не умем сам лепше ни простије! Опрости, што твојим перјем окитих својих слабачких крила, да полетим, да не клоном под теретом миља, што ме опхрвава и

под успоменом на онај блажени тренутак блаженог ми ђаковања! Опрости — Радане — Змају! Јер »тешка је клетва, ако и на невине падне!«

А ми идемо, да се дивимо једному од четрнаест бисера Фрушкогорских, не да тражимо у њему, што оку годи, него да се поклонимо кивоту цара-мученика, који се воледе поклонити царству небескоме, јер

„земаљско је за малена царство,
а небеско увек и до века.“

Па у том небеском царству, у тој вечној идеји племенитости, слободе, вере, нада и љубави а пред оним светим кивотом да сперемо с душе клетву косовску, . . . што рекао Ђура: »клетву са срама свог, па — да нас види Бог!«...

Тони, уморно сунце, у крвави тамо поруб на западу! Тони, да нам сутра одморно и подмлађено обасјаш четири стотине осамдесет други Видов-дан, да нам вратиш и утврдиш веру у васкрсе. Та може ли Србин изгубити веру у своју будућност, докле тече сунца и месеца!?

»Без великог петка нема ускрса!« Српски велики петак траје ево већ за мало па пуних пет стотина година.

»Тешка је клетва, која и на невине пада!« Ал теже оному, који не верује!

Ми веровасмо — и певасмо!

И срцу нам одлахну; а душа, што беше, рекох, залутала у неизмеру рајске дражи и заневши се за срцем за часак клопула пред величанством оне вечне моћи, која дели добру срећу и злу коб људи и народа, . . . душа нам се поткрепи и ојача баш тим, што се поклонила беше као искра бесамртности бесамртному духу тому . . .

Спустимо се са чота онога на пут к Лединцима.

Идемо, а нико речи да рекне.

Да се послужим овде згодним речима песника »Смрти Смаил-аге Ченгића:

„Ступа чета тихо и глухо.
Нит ко шапће, нит ко збори,
нит ко пјева, нит се смеје:
од сто гласа гласа чути није.

Вјерно уз друга друг кораца,
неразлучно, вијерно и тврдо
ко близанци звијезде јасне,
кад сунчани зрак угасне;

а прати их са запада сунце
и звон смјеран овна из планине.“

Искра божанскога духа у нама као да се потпирила јаче поткрепљена на жртвенику не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

измерног храма вечитога невидивога, па бујније тиња у њима, а из ње праскају варнице бујне маште, а полећу по недогледном оквиру вечности, или падају на срце, да нам тихе освештају осећаје.

Кажите, што хоћете да је овај свет, да је живот, ви, што огрезли у калу себичне неситости, што преживели у цвећу века свога гутајући назајажљиво само сласти света и живота, па незасићени, а клонули — ви, што роптате на кратак живот, кратак век, па купете и небо и земљу, купете час, кад сте угледали свет, да опет сто пут купете и час, када се пађете на ивици живота и смрти, . . . кажите, што хоћете!

Здравој, бујној, једрој младости је свет храм неизмерни.

„Црква му је дивно поднебеје,
„олтар часни брдо и долина,
„тамјан мирис, што се к небу диже
„из цвијета и из бијела свијета
„и из крви за крет проливане.“

За крст . . . знамење онога узвишенога на крсту разапетога учитеља и божанског проповедника вечите љубави, вере, пада, слободе!

И што се чешће омладина буде задахњивала мирисом тамјана, »што се к небу диже из цвијета и бијела свијета и из крви за крет проливане,« а на часном олтару у широком храму вечитога невидивога, биће вере и с њом, што рекао песник »Прелубнице,« »мушког рада и прегора и савлада« . . .

И над последњим зраком са запада сунца већ задрхтао листак на грани врх убаве Фрушке, да се у благом, тихом, божанском вечеру широм отворе бујна недра питомих долина и гајића, па да плусну одашуд заносљиви мириси и росни планински вечерњи ветрићи . . .

За нама се осу гласан кикот женски.

Осврнусмо се неколико нас назад. Видимо две женскиње. На рукама носи свака завежљај. А поред њих корача момак у војничком оделу.

— Помоз' бог, момци! — поздрави нас војник.

— Бог дао добро! — прихватимо ми, па застанемо, те се помешамо с путницима.

— Аха! Ово су оне две прије наше, што те онако усекоше! — примети један од нас оному шаливцу, што је пре сахата заподео био разговор са овим планинкама тамо на лединачком друму.

— Ми смо, да! — одазва се једна, као да вели: »Ми, па шта ћеш?«

— Па ето смо опет заједно! дочека онај. Пратилац њихов се обешечачки насмени, као да вели:

»С вама не хтедохе, а мене примише у своје друштво.«

»И уза једног тебе,« мислим ја, »сигурније су, чини ми се, него уз оволико нас.«

— Хоћете-л и ви у Раваницу — пита војник.

— Ако бог да! . . . А ти, пријашко!

— Како не бих. Још никад изостао нисам.

— Пустила те власт, а?

— Пустила, да! И да није, мислим, украо бих се.

Зар нам је једном, боже, на то заиграло било срце од милине! Војник! На њему туђе рухо! Ал у грудима срце, у жилама крв — косовска.

Дао бих сад за оно осећање онолико века свога, за колико ме од то доба толико сујетних нада заваркивало, . . . кад бих могао повратити оне ружичасте слике млађане маште, што ми излажаху тада у том народном слављу, као што никад више толико утрнулих ми нада оживети неће, па ма ме за оно мало века, ако би што још и преостало, и опет варале. . .

Из разговора дознамо, да су ове две девојке из Каменице, да и оне иду у Раваницу, али ће најпре ноћити у Лединцима код некаква рода, па сутра пре зоре у манастир. Војник иде најпре кући у Лединце, па ће и он тако. . .

Пред нама се зачу одмерено ударање са звона.

— Ево Лединаца! — кличе наш војник.

То беше сахат са црквене куле лединачке. Као спомен из далеке прошлости сетно. . . чаровно разлегаше се сваки куцањ по вечерњој свечаној тишини у планини, . . . као спомен из прошлости, која се вратила, па нас чека, а ми јој идемо на суерет.

Звуди нам ти прострујаше кроз крв, па живнусмо, те се оевоколисмо.

— Ево Лединаца! — повикаше испред нас, који понапред умакли беху, па спазили већ неколико првих скромних кућерака убавог села планинског.

Као кад у опасном каквом тренутку препелица крикне, па се препелчад њена раптркају, док си трену, да ниједно паћи не можеш, све да имаш очи соколове, . . . тако се ми на тај знак, док си трену, напротив искуписмо један уз другога и нађосмо у збијеној чети, а у сваког за шепиром зелена гранчица. Ко се уз пут и није закитио, сад то није пропустио.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

И већ удешавамо песму, да још поиздаље поздравимо Лединце и Лединчане песмом, гласнициом мира и љубави, . . . и старешина чете нам јуначке таман да даде знак, да почнемо, . . . а сасред пута поздрави нас неко гласно, искрено:

— Добро дошли, јунаци!

Изненадисмо се, па тек ако је неколико не- сигурним гласом примило реч добродошлицу.

Пред нас изађе с неколико корака човек, а држи шешир у руци, па му се са седом косом на голој глави заиграо планински поветарац. Око њега и за њим чопорак деце.

— Добро нам дошли! — опет ће он.

— Боље нашли! — одговоримо ми сад већ мало поузданије.

— Јесте л' се уморили?

— Тек се разиграли, деда, — одговори неко.

— Како би се уморили, кад нисмо још ни на по пута до Косова, — дода други.

Старац се насмеши.

— Далеко је, децо, до Косова! Него ме послао наш појка, да сврнете к њему. Тамо вас чека и његов господин син.

Аха! Један од наших учитеља!

— Хајдмо! Хајдмо! Ура!

— »Иди, тугоре,« (ја сам, знате, тугор), »иди«, рече ми наш појка, »деца ће бити уморна, па да их дочекамо, нек се мало поодморе«. И

(Свршиће се.)

ја ето дођох! А ви, дабогме, нећете учинити друкчије.

И опет одговор громовит, сложан:

— Хајдмо! Ура!

Беше то тако искрен одзив, така радост, да није већа радост ни онога дана, кад се о одмору школском кући иде, па угледаш црквену кулу свога сеоцета, а замишљаш себи, како те мати ишчекује на кућним вратима.

— Овако су ваљда стари Словени у пра- старо оно доба у славу Радгоста свог дочекивали миле госте и путнике. . . Само још да је ту хлеб и со! — приметиће Јова.

Заори се песма: »Заставе се наше вију. . .!«

Толико грла, а мислиш, једно пева!

Толико срдаца, а мислиш, једно бије!

Све, што је живо у селу, изишло пред кућу, па нас дочекује.

— Добар вече!

— Добро дошли!

Што ми дубље у село, то око нас и за нама све већа чета. Ту је и женских и мушких, и људи и деце; па се деца узвриштала, те по- кликују и подвикују.

А ми корачамо, као да смо тај час пошли из школе, орни и одморни. Него и деда тугор се не да деци, већ удесио и он у првом реду с нама, па кочоперац старац не упушта корака.

ИЗ МОРСКИХ ЕЛЕГИЈА.

ИЗ НИЗА III. БРОЈ 3.

а онеме камену си стала,
Танка Мар'јо, и у тихом мору
Твоје витко пртало се т'јело.
Гледо сам те, нит сам зборит знао;
Зно сам само блаженство уживат,
Што си моју младост овијала
Миомиром твоје красне душе.
Сјећаш ли се? Са сеоске цркве
Сјетни звуци вечерњега звона
Кроз тишину благога зајјева
До нас младе тихо дол'јетаху.
Сјетни звуци! још вас се спомињем,
Кад сам сједо поред оног чеда
И у чудној замишљен сањариј',
Слушајући гдје се звучна јека
У црвеном губила сутону.
Још и данас, у мојој осами,
Одјељен од људског побратимства,

Када сунце залази крваво,
Када станем стрепећ напрам ноћи
Сузим оком иштућ бар утјехе
У спомену бујне ми прошлости . . .
Чини ми се, преко сињег мора,
Преко гора, до мога прогонства,
Сјетног звона јека се разл'јеже.
Танка Мар'јо! На онај бих камен,
Откле бистри сутон смо гледали,
Своје мучне кораке свратио,
Да ми душа у твој оку плива
К'о у мору одсјев неба сјајног!
Ту си стала; твојом плавом косом
Тај вечерњи играо се лахор,
И у лице задњом те је зраком
На растанку сунце цјеливало.
Које море мира и блаженства
У дубини лежаше ти ока!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Којим слатким пламт'јаше одсјевом
 На твом лицу чиста душа твоја,
 Кад одјека вечерње молитве
 По бистром се зраку разл'јегаше!
 Бијаше се вода утишала,
 Само при крај поред наших нога
 Уморни нас поздрављаше талас;
 Галеб-тица јоште кад и када
 Непомичним крилом дол'јеташе
 Зачуђеним гледајућ нас оком.
 Сјећаш ли се? Осамљен на мору
 У свом чамцу један стари рибар
 Познату је пјесмицу певуцѝ;
 Нешто ипак, нека слатка сјета,
 Неко чудно, мирно невесеље
 Са старчевим м'јешало се гласом:
 Можда тајна злаћанијех жеља,
 Можда јека прошасте младости,
 Можда спомен милих покојника
 Са старчевом плет'јаше се пјесмом.
 Ох, како је у срцу дирала
 Мелодија слатка невесела!
 Сјећаш ли се? Одевуд се дизаше
 Тако сјетна пјесма к небесима:
 И са глатког поморског зрцала,
 Са долине, са далеких гора,
 Са вечерњег на црквици звона,
 И с дубине твог чаробног ока,
 Одавуда тајни глас се дизѝ
 Кѝ молитва тиха без границе.

Мукло, дршћућ', у борби са срцем,
 Слушао сам ову тајну химну,
 Свећ у твоје очи гледајући,
 Свећ зачарап од љепоте твоје.
 — На молитву! — свуд се разл'јегаше.
 — На молитву! — глас ми дол'јегаше
 Како слатки позив са обзорја,
 Како вијест слаткога проштења.
 Ох Маријо! Зашто у мом срцу
 Не мож' света химна да одјекне?
 Што у души не храним олтара
 Посвећена миру и блаженству?
 Ево мене и младости моје,
 Ево срца, справан сам да љубим,
 И да плачем сузом очајничком,
 И да трим док устече в'јека,
 Али само мојој јадној души
 Дајте мира, само мира дајте!
 Кажите ми, ви, што сретни јесте,
 Ви, што знате смиљем и босиљем
 Сипат стазу умрлог живота,
 Ви, што вашој вјерујете срећи,
 Кад се смије на површју вина,
 Кажите ми, каквом ћу молитвом
 Пред престоље изић', које влада
 Над покојем и над борбом душе?
 Кажите ми, па ћу пламен бити,
 Борићу се, све ћу жртвовати,
 Чист да будем кѝ сунчаца зрака,
 Макар морѝ пасти на бојишту!

Јосип Берса.

ПОБРАТИМ НЕВЕРА.

НОВЕЛА В. М. МИЉКОВИЋА

I.

Н оћ је . . .

Мили поветарац тихано се титра на грани са зеленим лишћем, а лишће међу собом пријатно шапће. Бледи се месец скрио за завесе густих облака, а гдекоја звездица као око у какве красојке провирује каткад лукаво на земљу.

Све је тихо, све је у дубоку сну . . .

Велика и лепа кућа господина Николе, окружена разним лиснатим дрветима, није светла, него тавна и мрачна.

Господин Никола је пуковник у миру, врло напрасита карактера, човек најстрожијих начела, по богатству аристократа, а главом —? Он заповеда, његово бело мора бити бело, па ма то било модро, жуто, зелено или црно. Кад што рекне, ту је тачка и даље се не може.

Његова је воља гром, а реч муња. Још је у давном времену стекао блага довољног, те су га у К. држали за врло богата човека. А нису се богме ни варали: Никола је богат, врло богат.

По војнички одгојен није имао особите љубави ни наспрам своје јединице, своје Анке.

Анка је младо девојче: баш је тада улазила у седамнаесту годину. Није била од првих лепота; али је имала лепе граорасте очи, беле зубиће, леп и правилан нос, пуначке груди и угледан стас. Па што јој није достајало у лепоти, надокнађавала је својим изображењем и начитаношћу.

Свршила је са најбољим успехом вишу женску школу, те је говорила француски и добро немачки.

Стара су је класична дела занимала врло

јако, па је, проучивши Кеплера, Ајлера, Жофрета Сент-Илера, чувенога Паскала, помоћу тих и других славних писаца увидела, да се преживила астрономија Птолемијева, географија Стравонова, зоологија Плинијева и тако даље; али је дознала и схватила, да се учи и да ће се учити, и да ће вечно у срцима људским остати уписано: Певај, богињо, гњев Ахилев!...

Данте, Гете, Шилер и Шекспир беху њени љубимци, њени драги љубимци и душевни кипови, па их је нада све штовала.

Све је то Анка, колико је могла, са одушевљењем прешла, те се уверила, да је наука оружје, да је наука град, који се никада не обара.

Па није ли Анка красота над красотом, алем над алемима? —

Рећи ће која поштованих читалица:

»Шта ће ми Шилер, Шекспир, Гете и остали ти врагови, кад ми је око куће и у њој прљаво и нечисто, кад ни једну марамицу не умем порубити?«

Е, али чим се сунце почне рађати, Анка је на ногама, очешљана, обучена; па је већ у врту и ради по њему са таквом негом, као што то ради мати око свога болног јединчета. Ко погледа само онај велики гај од цвећа, увериће се, да је том цвећу мати наша млада Анка!

Па и оно дивно просто одело, што га видиш на њој, и оно је та бела и нежна ручица сашила и за себе удесила!

Анка је у својој соби. Код ње не гори свећа, али је једнако обучена, још једнако пажљиво слуша неки знак, неки врло сигуран и извештан знак.

Шта ли чека?

Од свуда се протеже тишина, ни да би се које цето јавило, ни да би се ичији ход чуо. Све је тихо... тихо...

Сат на торњу гласно откуца један сат после поноћи.

Анка скочи.

— Ах, хвала богу!

Лагано оде до врата, отвори их, па на прстићима лагано прође широки ходник. Онда на лева врата ишчезне у густу помрчину...

Иде брзо и хитно, као да је особита нека сила гони. Ево је већ до Аморовог кипа. Ту је стала. Срце јој се чује како бурно бије, а у груди завирују оне лукаве звезде па шапућу: »Ох, ала су бајне! Ала се надижу силно!«

Нешто шумну. Анка се трже. Упрла општри поглед на ону страну, откуда се шум чује.

Да ли је варка, да ли ју је поветарац преварио? Ах, није, не! Ено се из густога лишћа појављује нека црна сен...

— Госпођице Анка!...

— Господине Драгољубе!...

И већ је рука у руци. Већ две младе руке дрхћу једна у другој.

— Јесте ли дуго чекали на мене?

— Не, овај сам час и сама дошла!

— Анчице — госпођице Анка, поправи се, ја сам вам нагану моју већ саопштио, вама је позната.

— Јесте, одговори девојче.

— Али вам није познато, да још вечерас полазим?

— Вечерас? тргне се Анка.

— Јесте. Кренућемо се ја и Светислав још вечерас, а сутра у вече морамо бити у Београду.

— Али што тако нагло?

— Мора бити, госпођице Анка! У осталом ја не знам, шта је, али ми је тако тешко... тако тужно, да не можете ни мислити. Одлазим, а ви... ви остајете, па... Бог зна, госпођице Анка, да ли ћу вас икада у животу видети!

— Господине Драгољубе, шта да вам кажем? Стид би ме онога часа убио, када бих вас световала, да не идете. Ваше се дело увенчава лавориком, а историја га уписује међу своје редове. Није жртва мала, коју приносите Србији, мајци нашој, али се сетите, да је то дужност свакога Србина, дужност сваког честитог човека, који осећа и мисли часно и поштено, да избави подјармљену браћу своју... Ја, ето, видите, кунем час, који ме је немоћном женском створио; јер иначе, будите уверени, бих ја већ била онде, где се блистају редови српских бајонета!

Ту Анка уздахну и ућута.

— Госпођице Анка! Час се примиче, а сада ме баш тај говор гони, да никако остати не могу! Ви ме створисте у орла; прелетићу преко Дунава и Саве, па ћу се наћи међу борцима, међу храбром Србадијом!

Ућуташе обоје.

— Знате ли, господине Драгољубе, да ми је ипак... жао, ... што идете?...

— Жао? Како то да тумачим?

— Па зар ни сад не погађате? Ох, ви врло слабо умете проћи човека.

— Госпођице Анка, будимо искрени, та

остаје нам ево још овај један час. Ви ћете ми опростити, али дозволите ми бар сада при овом можда вечном растанку, да вам кажем, да вас љубим... обожавам...

— Господине Драгољубе...

— Јест, јест. Дуго већ трпим; дуго је, како се слажемо у начелима својим, те како на књижевном пољу једно друго узајмно потпомажемо, дуго је, како се гледамо само као другови и раденици. Па време је, да вам кажем б'ол душе моје, моје осећаје, моју љубав!... шта, ви обарате очи? Љутите се можда? Ој, ако је то, ако вас овако нехотице увредих, опростите мојој души и срцу моме, које не може бар још један час да оћути, те да онамо у бојним редовима за навек умукне.... Опростите.... Опростите....

— Та ја вас љубим... љубим...

Звездице опет прозреше умиљатим очицама својим, и умилно се насменише, кад угледаше двоје драгих у блаженом загрљају...

— Ој Анка! У убојним ћете ми редовима ви бити најтврђи штит. Вас у срцу носећи, а дух ваш у мојој души, бићу кано челик чврст, кано лав снажан.

— Еј, да нисам нешто таква те да не мислим онако, како говорим, рекла бих вам, да се оканете јуначке те намере, али —

»Не, не, ви ме нећете на то гонити! Идем, идем за вас, за Српство! Отац ваш, који не може да ме гледа очима, ваљда ће ме онда пригрлити опет као сина, када се из војне вратим као ратник, као његов друг! Замраза је наша мала али је он тврд као станац камен. Сећате се још, како се оно на последњој игранци споречкасмо. Од онда смо крвни непријатељи, као што то он вели!

— Попустиће већ.

— Али, време је, да се иде. Остајте збогом, мила моја Анка, да бог да, да се скоро састанемо! Но пре него што се растанемо, хоћу да сам на чисто. — Љубите ли ме од срца и искрено, постојано?»

— Љубим, љубим!....

— Можете ли се заклети?

— Могу. Та кунем ти се, мој Драгољубе, да те љубим, да те никада нећу заборавити, нити ћу престати љубити те, док нас гроб не растави.

— Сад си моја!

И младић је страствено притиште на груди, пољуби у чело и уста, па узвикну:

— Збогом!....

— Збогом... задршће на Анкиних уснах а Драгољуба нестале у густој тами....

Анка је дуго гледала за грање, које се повијало од журнога хода Драгољубовог, као да и оно хтеде рећи:

— Збогом... збогом...

II.

Драгољуб је свршио философију, баш је онда положио последњи испит, када је букнуо у Србији рат.

Одушевљен и одан Србин, није могао да одоли силном нагону, а да и он своју крв не пролије на бранику српске слободе у најодлучнијем рату.

Била је 1876 година....

Сваке је године о распусту долазио Драгољуб кући својој мајци и сестри, јер другог никог није имао. Кадгод је долазио кући, увек је најлешне тренутке проводио са лепом Анком, дивном том духовитом девојаном.

Но имао је Драгољуб још некога, кога је свом душом волио, имао је побру Светислава.

Светислав се одао лечничкој струци а био је младо лепо но и лукаво момче.

Кадгод је Драгомир одлазио Анки у походе и оцу њеном, увек је с њим ишао и присни му пријатељ, његов побра Светислав.

И Светислав је много обилазио око Анке и удварао јој се, и отац њен, аристократа господин Никола врло је радо гледао Светислава, — њему је то врло годило.

Но видио је Светислав, да му је главна циљ силном напрезању уништена, јер се по спољашњим знацима могао уверити, да Анка Драгољуба свим срцем својим љуби.

Нужно му је дакле, да уклони побратима са стазе, којом треба он да пође.

Како ће?

Хоће ли сплетком? Не може. Драгољуб је чедан, добар, поштен и ваљан, ниједна сенка неваљалштине не може помрсити његово поносно мушко чело, ниједну реч није могао на њега изнети ни најцрњи му душманин.

Морао је пронаћи друго средство, други начин.

Рекосмо, да је те године у Србији букнуо рат. Баш су пре тога Драгољуб и Светислав дошли били у завичај свој К.

Драгољубу није много требало. Срце му је и онако силно било за род свој, а још два три подстрека Светислављева, па готов Драгољуб,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да похита на бојиште криво. И Светислав ће с њиме.

Да ли и он, што род свој више свега љуби.

* * *

Светислав је пре тога већ био код пуковника, саопштио му намеру своју и рекао, да иде у рат.

— Шта, шта?

— Да, господине пуковниче, идем да лијем крв за браћу, за узданицу нашу!

— Е, јесте ли чули, то ми се допада, то ваља. Еј, и ја бих, али сам изнемогао, клонуо.

— Полазимо...

— Шта, полазите? Зар више вас?

— Јесте, ја и Драгољуб!

— А, за тога је баш добро; тај надувени надри-књига, што све хоће боље да зна. Видите, тај ми се младић баш ни најмање не допада. Страшно је охол, горд; хоће увек да има право, увек ти се он шепури а и не помишља, да му је тек двадесетпет година, — дакле жуто-кљун — ха, шта ви велите?

— Оно, господине пуковниче, кад би зрело ствар пресудили, готово да ви имате право!

— Е, ето видите, та сваки ће ми човек то заправо дати, сваки паметан, велим, човек!... Ај, ај, па и он иде, а? — И запали свој диги чибук, а дим се у лепим бурмама стане вијугати према таваници лепе собе.

— Господине пуковниче, још нечега ради сам ја до вас дошао.

— А шта ли ће то бити? Де да чујем, јуначе!

— Опростите ми, ја нисам вешт, да много околишим, него вас ево отворено молим, да ми за годину дана, кад се вратим с бојишта и свршим науке, дате вашу јединицу, да ми буде љуба вереница. — И тобоже стидљиво обори очи доле, а потајно испод трепавица стане мотрити лице и израз очију у старог пуковника.

— Моју кћер, — Анку? хм... хм...

Наста мала тишина.

— Нисам — продужи пуковник — баш много о вама добра слушао, искрено вам кажем; али — младост лудост. Даћу вам своју јединицу. По повратку свом бићете Анки мојој муж и заштитник.

* * *

Ево га већ код Драгољуба.

Драгољуб га је дочекао као свога искреног и јединог пријатеља. А како и не би! Та заједно су одрасли, заједно учили и мучили се.

— Већ је време, друже!

— Да, одговори Драгољуб.

— Ти си сетан, жалост ти из очију вири, шта ти је? Откри срце побри своме!

— Еј, Светиславе... — и дубоко уздану.

— Реци, реци мени, пола ће ти туге одланути.

— Па рећићу ти. Ти знаш, брате, да љубим и да сам љубљен; овај ме час раздваја од свега, што на свету имам. Мајка ми је болна; сестра у бризи за мном и за матером, самохрана, па онда Анка...

— А да, Анка!...

— Да, да. Ој, Светиславе, теби се могу поверити. Та коме ћу, ако теби нећу? Ја је љубим, побро, тако је љубим, — али ти то не разумеш, ти не знаш, какви су то боли, отргнути се од оне, коју нам душа и живот воли; моја је душа тако занета њоме, да сам...

— уздану тешко и дубоко, да — али шта да ти говорим; та ти си бар ваљда слушао икада за љубав!... Па му се ту две три сузе и нехотице скотрљаше низ лице, а тако побледи, да је срце и у Светислава задрхтало и нехотице.

— А твоја мајка?

— Моја мајка! Јадна моја мајка! Али шта знам, натраг се не може, она ми одобри са благословом то, што наумих...

— Па хајдемо дакле, крајње је време, кола нас на крају места већ чекају.

— Хајде!...

— Пођи!...

— Чекај, матери и сестри збогом да кажем; ко зна, можда се више никада нећемо ни видети!

— А, шта говориш! тешио га је побра, а у души је мислио: да бог да!

Драгољуб је отишао мајци, клекао је уз постељу њену, а она му је болну своју руку метнула на поносно чело.

— Па баш идеш, сине?

— Идем драга мајко!

— Ој не иди! цикну му сеја, и паде на колена крај јединца брата свога!

— Зар да будем издајница? —

— Коме? Зар нама ниси неверник? Зар твоја мајка не лежи, зар самохрани писмо дуго били, зар... ах брате, брате, нико ти за то неће рећи хвала.

Драгољубово срце задрхта.

— А зар писам дужан пепелу праотаца наших, зар не чујеш, како ти сваки лахорић, сваки поветарац, свака травка, орошена крвљу, вели:

та зар се не сећаш више круне, Косова, цара?... зар не видиш и оно сунце, када се са истока рађа, да се на нас осмејује, и из тога милог осмејка зар не чујеш где шапће: млади сте, али биће времена! и сад је то време, идите, светите Косово!.... О мајко, о сејо, та слатко је тако и на оном светом месту погинути!....

Ту заћуташе сво троје.

— Синко, прекиде тишину мајка Драгољубова, синко, то је у теби племенит и прави српски жар! Ти имаш право! Бог је милостив! Иди, иди, мајка те благосиља, и жели, дете моје, да се натраг вратиш здрав и весео, а као гласник, да је Србија добила оно, што је на Косову изгубила!... Иди... иди...

Речи јој задрхташе на уснама....

Драгољуб је видио борбу мајке своје, која би га с драгом душом задржала, али јој понос српски не допушта.

Стегао је срце, на очи метнуо оклоп, да га суза не би издала. — Пољубио је мајку, сестру... опростио се с њима и јурнуо у мрклу ноћ!...

Мајка је дуго плакала, сестра је дуго клечала наслонивши главу на постељу болесничину, тишина је још дуго владала у мирној собици, а кандеоце је тихо светлукло пред иконом светог архангела Михајила!...

— Светиславе!

— Драгољубе?

— Хајдмо .. брзо, брзо, јер су ми груди море, Светиславе, море, које се од силне буре ужасно ускомењало, похитајмо... иначе...

Седоше у кола. Кочијаш укреса кремен, упали лулу, заману бичем и:

— Хајд! Мали, Мишко!...

Прашина се диже, кола се изгубише у тамну ноћ....

(Наставиће се.)

ЈЕФТИ АВРАМОВИЋУ

ЧЛАНУ ГЛАВНЕ КОНТРОЛЕ, МИЛОМ ДРУГУ ИЗ МОЈЕ МЛАДОСТИ,

НА ДАН 22. АПРИЛА 1884.

Јеститам ти то весеље,

И још желим да дочекам:

С унучадма — од твог сина —

Да у свакој срећи певаш.

Звао си ме — а што ћу ти?

Заједно смо доста били,

У младости заједно смо

Доста рујног вина пили.

Све су чаше веће празне!

И живот је близу краја!

Нити певам нити играм,

А кад пијем — пијем чаја.

Љ. П. Н.

ИЗГУБЉЕНА ЗЕМЉА.

ИЗ ЛЕТ У СПРЕСКУ ШУМАДИЈУ.

(С француског.)

(Наставак.)

Зела су ретка у спреској шумадии; и због тога, што вода топи, морали су гледати да се настане онде, где је тло мало више, или на насипима. Куће им нису нигде једна до друге, у опште свака је за се као неко мало острво. Око куће су им баште, које се обрађују врло добро. У њима истина нема воћака; али место тога сеје и сади Венд у својој башти с највећим успехом свакојаку зелен и поврће, које се не боји влаге, и из спреске се шумадии доносе понајвише у Берлин у великим товарима краставци, које троше Берлинци преко лета као салату.

Кад видиш вендске куће, мораш се сетити руских кућа (изба). То су праве стражарске стрељане, покривене сламом а саграђене на темељу од камена или печене цигље. Све су при земљи. У њих се улази на врата, која су прорезана попречно на два крила; горње крило стоји обично отворено, а долње затворено. Таква су врата у опште свуда по селима. Изнутра нема више него две собе. Једна гледи у двориште, и то је спаваћа; у њој има висока огромна постеља и тако исто велика пећ. Вендски сељак не би легао да спава ни за што на свету а да не окрене главу к вратима. Зашто? То нам нису могли или

нису хтели да кажу. У опште, барем у Немачкој, нико не леже тако да спава, а кажу зато, што се износе мртваци из куће с погама напред. Поред зидова стоје им клупе, као и око столова; ретко се виђа код вендских сељака столица. На челу куће нема ништа друго, него један циљ, који служи о Духовима за нишан омладини, што се забавља гађањем у циљ и вежба се у том.

Средиште је овој земљи у селу Бургу, али то име нема посла с немачким именом, које је свуда распростра. Права је ортографија те речи Сбурк, а то у вендском језику значи печат. У Бургу је највећа црква спреске шумедије. Сваке недеље скупе се у њој сви сељани, да слушају проповед на свом народном језику. Близу Бурга живио је баснословни цар вендски у палати (грод), којој показују сељани још и данас место, где је стојала. Потомци тог цара још се нису изгубили; барем власник једне воденице, која није далеко од тог села, држи, да силази у првој линији од тог цара, који ће, као но Барбароса, једном да се пробуди и да успостави царство вендско.

Град тих вендских царева био је саграђен на хуму од насипа, као што је и друго све, што прелази у овом пределу линију хоризонталну. У тај град склонили се после битке Губљске остатци војске славске и одупирали се јуначки још дуго Немцима. То сведоче и многобројне урне, које су ископане у новије доба из земље. У тим урнама налазили су каткад дијадема и златних ланаца од велике вредности.

Друга села не вреде много, али лепше леже него ово, и имају живописне дражести, особито Лејпа може да обаје путника својим стародревним избама, ванредним мисирачама и краставцима, што висе под настрешницама, великим јатима гусака и патака својих, што газе и брљају по рукавцу спреском и својом флотицом чамаца и дерегаља. Ако има још гдегод на земљи овој идиле, та је у Лејпи.

Али време је већ, да се осврнемо народу, који живи у спреској шумедији. То је нешто ванредно, да је то име „Венди“ сасвим непознато у овој околини. Урођеници се зову „Серски“ или „Сорби“, а то доказује, да су ма у каквом сродству с поданицима краља Милана. Говоре међу собом језиком, који се приближује пољском и ческом, али је доста благогласан, судећи по оно мало речи, које смо чули из њега. Срб из спреске шумедије нерадо се разговара са странцима о свом језику, и неће ни да говори пред њима. Само с великом муком и једва смо могли издражчати и ми од нашег вође, да нам покаже своју јединицу књигу на српском језику, која није ништа друго, него превод песама, што се певају у лутеранској цркви. У осталом сви урођеници, с којима

смо се састајали, говоре немачки и изговарају тако чисто, да се не разликују у том ни најмање од немачких сељака из околних места. А још мање се разликују једни од други у ношиву, и ми не верујемо, да би могао ико наћи какву разлику између сељака брандебуршког и сељака српског. Узрок је томе сасвим прост. Не зна се управо, кад су освојили Славени оне велике равнице међу Елбом и Вистулом, које су остале пусте, кад се иселила из њих племена германска према југу. Западни Славени, т. ј. Венди или Срби, основали су у том пределу велико царство, којима је главни град био Бранибор, данашњи Брандебург. Они су оставили за собом споменике у овој земљи, која је језгра Пруске. Старе племићке пруске породице носе и данас понајвише славенска имена, и сама династија мекленбуршка, што данас влада, доказује, да воде порекло своје од Венда или Срба. А имена месета и река готово су сва славенска. Берлин значи баруштина, Поцдам под дубовима, Поморанија поред мора...

Како се основало старо немачко царство, тако су бацали његови суверени око на источне земље крај Елбе, у којима су живила некада племена германска. Хајнрих I, Ото I, а после нарочито маркграф Гиро и Алберт Медвед водили су много година без престанка ратове с Вендима и језера међу Спандавом и Поцдамом била су сведоци бојева, о којима се и данас приповеда. Још и сад се виде близу те прве варошице рушевине ступца, о који је обесио један од последњих поглавица вендских свој штит, кад се заветовао најпре, да ће примити веру хришћанску, ако измакне Немцима и преплива сретно преко Хавле, која је на том месту двапут шира од Рајне код Келна. Пребислав, кнез вендски, истеран око 900. године из последњих својих опкопа, повуче се у дубину спреске шумедије. Кад се утврдио близу Бурга, бранио се из те утврде своје још дуго. Тек године 963. био је народ тај сасвим покорен.

Од онда је почела германизација да корача у равницама међу Елбом и Вистулом циновским корацима напред, и данас могу бројити Срби највише 140.000 душа. Тих сто четрдесет хиљада душа живе искључиво у Лужицама, Саксонској и Прусској, којима је спреска шумедија само северна граница. По свој ће прилици за једну још половину столећа сасвим ишчезнути језик српски. Влада пруска чини све, што може, да сачува занимљиву народност вендску или српску. У лужичким школама морају се предавати гдекоји предмети језиком српским и сваке се недеље проповеда између осталог у Бургу и у Котбусу у црквама тим народним језиком. Али то, за чим тежи влада, остаје без успеха; и већ негде пре морало се одустати у неком селу лужичком од

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ерског језика код црквене службе с тога, што нису наши проповедника, који би знао проповедати тим језиком.

Германизација тог народа мора се приписати у првом реду служби војничкој. Момци српски из спреске шумедије сви су једри и јаки, па кад се увојаче, одслуже скоро сви своје три године војничке службе у региментама 5. кора или у гарди, и ту се асимилирају брзо својим друговима у свему па и у језику. То исто бива и са младим српским сељакињама, које иду гомилама у Берлин, па стају онде у најам или као собарице или као дадиље и дојкиње. Већи део тих сељакиња не враћа се никад више у свој завичај; те су изгубљене за своју народност. Узалуд су покушавали и у најновије доба гдекоје ватрене панслависте, које је потпомагао и један занешен писац са обала Сене, да истакну

питање лужичких Срба... Становници спреске шумедије, који не уступају у пруском патриотизму ни гдекојем Берлинцу, остали су глуви према њиховом позиву, и није се чуо између спреских савијутака ни један „лелек жалости“. Дакле ће се велика војска панславистичка морати оканути рекрута лужичких.

Предвиђајући, да ће се сасвим изгубити језик српски, склопило се у Берлину друштво, да скупи приповетке српске, којих има много код сељака у спреској шумедији. Осим тога се један писац немачки, на име г. Вилибалд Шуленберг, посветио више година том труду, да научи језик српског народа, и да научи предања и обичаје његове, па да преведе како тако на немачки језик све, што узможе попабирчити код последњих живих потомака моћног народа српског.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

НАШЕ КЊИЖЕВНЕ ПРИЛИКЕ И НЕПРИЛИКЕ.

(Наставак.)

При таквим околностима не треба се онда чудити, што наши књижевни листови не одговарају свагда свом позиву; нису у стању. Они пак, који тим листовима мерејају многе и многе недостатке, заборавају на моралне и материјалне сметње, које их као мемла притискују, те им прече животни развитак. Теоријски се даје удесити све на свету, и књижевни лист, па и уредник; али кад се дође до практичне употребе, онда се тек види, шта смо у стању, или боље рећи, шта нисмо у стању.

Код свију наших књижевних листова стоји: „лист за забаву, поуку и књижевност.“ На првом месту стоји дакле „за забаву.“ Добро. Песнички производи, ма које врсте, морају се неговати — та они чине у правом смислу књижевност; остало долази у други ред, и поникло је тек на основи песничких производа. Али књижевном листу није главни задатак саопштавати песничка дела; њему спада у дужност да руководи књижевност. То пак може тек тако чинити, ако претреса песничка дела и чисти естетички укус у публици. Он има да упозорава на лепоту ког дела а уједно и да открије недостатке у њему. То се пак не врши само критиком, него и расправама, тако званом бесејима, у којима се, на основи припознатих дела, тумаче разне појаве у књижевности.

То изгледа лепо у теорији; у пракси је сасвим другаче.

Да који лист наш не доноси песме и приповетке, не би имао ни четвртину претплатника, којих има саопштавањем песама и приповедака — „Вук“ је пошао тим правцем, али је дотерао до 70 претплатника и морао је после кратког времена да престане излазити. Признати се мора, да књижевне листове држи огромном већином наш женски свет, а тај чита најрадије баш песничке производе. Одузмимо му дакле то, онда је листу пресечен напредак, јер би отпао и онај део претплатника, који га колико толико издржава. Песама и приповедака мора дакле бити. Па добро, нека их. Али сад долазимо до закатачке: *какве* песме и приповетке да се штампају? Припознатији песници и књижевници хтели би наградe за свој труд; али новчани извори књижевног подухвата врло су мршави. Та једва ако се њима подмири штампа и експедиција! Почетници радили би до душе без награде — они су сретни, кад виде свој умотвор наштампан —; али књижеван лист није место за *pensa domestica discipulorum*, није вежбаоница почетништва, и претплатници би с пуним правом замерали уреднику, што их напаствује делима, која би при оцени добила белешку „недовољно.“

Шта сад? Не смем ни да кажем, шта, али морам ипак. Уредник мора доносити — преводе. Ко преводи пак у нас? Опет почетници, који се том приликом вежбају у синтакси. Па још да су сретни

у изборима! Али није ни чудо, што нису. Од куд не младом човеку бити позната страна књижевност — та једва познаје и своју. Он ухвати оно, што му падне шака, и с најбољим расположењем преводи онаке ствари, које немају вредности ни у оригиналу. Ретко је да се нађе свеснији момак, који набрзо уме да одели зрно од кукоља; е, али тај показује већ, да ће временом бити и јунак.

Још нешто, што се тиче превода. У нас су јако распрострањени страни, особито немачки листови. Почетник чита какву новелу у таквом часопису па му се свиди. Брзо се реши да је преведе; али чим у нашем листу угледа света, одмах добије уредник са свију страна изјаве, у којима му се замера, што штампа оно, што је већ „сваки“ читао у оригиналу.

А лист треба на време да изађе, а уредник нема рукописа, а претплатници имају права да дођу до оног, за што су платили, а, а, а новаца се нема, да се награди оно, што је вредно, те тако — ух, неприлико!

На другом месту у књижевном листу стоји „за поуку“. На том је пољу још мање коло ваљаних раденика. Мало, врло је мало њих у нас у којих је та способност, да као мислиоци самостално тумаче, а баш и решавају, научна питања. А ти људи налазе за свој рад с друге стране наплате, те се слабо, и више из милости, обзиром на лист, који такође има девизу „за поуку“. Услед тога су дилетантзму широм врата отворена, и ниједна рубрика у листу није тако поплављена преводима и прерадама, као баш рубрика „за поуку.“ А та је рубрика тек потребна. Стручних листова ми немамо — не би доживели ни трећи број, јер не би имали претплатника —, с тога се морају у „књижеван“ лист доносити и чланци научног садржаја. Зашто, каже се и само: поучен бити, не шкоди ником, напротив. Али у лист морају онда ући чланци — ако и преводи —, лаким стилем написани, јер се не пуде стручњацима, већ лајцима, не-стручњацима, широј публици дакле. А то је баш оно, што у нас нема; ја знам само једног научењака, ком и тај начин писања иде сасвим од руке. Већином су ти чланци писани врло тешким стилем. Писац или држи да би му чланак изгубио блесак на-

учности, кад га не би трпао страним речма и терминима, те тако у читаоцу тек замрсио појам о предмету том, или нема ни сам чистог појма о предмету, који хоће да „тумачи,“ ма да су пред њим отворене и дебеле и танке књиге, из којих црпи чланак „за поуку“. Зато и јесу такви чланци најслабија страна сваког листа, и још је права благодат, што се — тако ретко појављују.

На трећем месту, као неко сироче, стоји „за књижевност“; онај надимак дакле, који целом листу даје обележје, онај је скључан на крај. Али се та рубрика ипак поноси. У самом листу одељена је својим лепим именом од „забаве и поуке.“ Шта улази у ту рубрику? Критика и чланци полемичког садржаја. Али критика по себи није књижевност, она јој је тек само неки контролор, и да књижевности нема, не би било ни критике. Ипак је важна, и то те како важна; само што они, који се под њеном заставом боре, забраве често на достојанство и своје и заставино.

Није ми намера да критизирам критику — хоћу да! У осталом, шта мислим о њој, рекао сам укратко у почетку ових чланака. Али свакако се мора упозорити свет на околност, да се баш рубрика „књижевност“ понајмање негује у нашим листовима. Критике су или сувопарно прежватање садржаја дотичног дела, или се баве личношћу пишчевом; врло мали проценат је посвећен правим захтевима књижевности. С тога би требало, да се сам уредник ода тој рубрици, — он и тако мора бити критичког ока — те да је негује свом душом својом. Тако се може одржати критика на висини свог позива, а да се не окужи гадом, којим је доста већ окужена књижевност наша. И баш зато, што је задатак уредников, да критици очува достојанство, зато не сме у свој лист примати оцене на своја дела, биле те оцене повољне или неповољне. Има и других листова, па нек у њима излази та критика. Иначе, ако уредник не би узео на себе, да негује „књижевност“, ко би му био раденик на том пољу! Врло мало њих. Истина, кад би дозволио, да улазе грдње, онда би се раденика и ратосиљао; али онако...

Милан Савић.

(Наставиће се.)

Г Л А С Н И К.

(Матица Српска). Књижевни одбор држао је 25. п. м. седницу, на којој је урађено ово: 1. Прочитан је и одоверен записник последње седнице. 2. Секретар јавља, да је изашла

146. св. Летописа и да је дао и шта за 147. св. Летописа у штампу, затим да је изашла и 6. св. Књига за народ из задужбине Петра Коњевића. 3. „Роман украђеног детета“ од безименог писца издаје се на оцену Милану Андрићу и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Павлу Марковићу. 4. „Љубав је победила“ приповетка из српског горњо-крајинског живота од безименог писца издаје се на оцену Милану Савићу. 5. „Кринка“, трагедија у пет чина од Н. Н. издаје се на оцену Јовану Грчићу и дру Милану Јовановићу-Бату. 6. „Свадба на селу“, истинит догађај, од Б. Б. издаје се на оцену Св. Савковићу. 7. Прима се за Летопис расправа Мите Петровића под насловом: „Фрушкогорски извори и помени о њима у старијој књижевности.“ 8. Поправљена расправа Игњата Димића под насловом: „Критички поглед на српско народно бојење у Лици и т. д.“ издаје се на преглед Андрији М. Матићу. 9. Издаје се одбору за издавање Књига за народ из задужбине Петра Коњевића спис Мите Нешковића под насловом: „Родитељи и народна школа“. 10. Поправљен спис Симеона Кончара: „Јов Хајрих Песталоци“ даје се на преглед Аркадију Варађанину. 11. Према оцени А. Варађанина прима се за Летопис расправа Мите Нешковића под насловом: „Змај Јован Јовановић као педагог“. 12. Прима се за Летопис критика Мите Нешковића на књигу дра В. Бакића „О механизму у школској настави.“ 13. Издаје се на оцену Сави Петровића: „Манастирска слава у Житомишлићу“ од Николе Мештеровића. 14. Из недостатка новчаних средстава није се могла уважити молба Паје Теодоровића-Бакочића из Београда, било да Матица откупи неколико стотина примерака његове књиге под насловом: „Пољска привреда“, било да га потпомаже новчано у издавању идућих свезака дела о народној привреди. 15. Према оцени Св. Савковића прима се за Летопис приповетка: „Сабљу или Ђевојку“. 16. Осим тога јавља секретар, какве је и коме на захтевање послао рукописе натраг, затим да је Матица учествовала на парастосу, што га је срп. цркв. православна општина новосадска приредила велезаслужном књижевнику дру Јовану Суботићу. 17. Остало су биле ствари питомачке: прегледање сведочанства и молбеница питомаца, што су под управом Матице Српске.

А. М. М.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Перлезу). Са Делавињевим „Лудвигом XI.“ отпочела је наша народна позоришна дружина циклус представа у Перлезу. Давана је затим „Адријена Лекуврерова“, па „Четири милиона рубаља“, „Рату мирно доба“, „Господар ковница.“

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Ишла је ово дана књига 146. (1886. свеска друга), Летописа Матице Српске са овим садржајем: I. Последњи Бранковићи у историји и народном певању. 1456—1502. Од Стојана Новаковића. II. Грађа за медицинску терминологију. Сабрао др. М. Јовановић-Батут. III. Физика у Срба. Написао проф. Стева Милованов (Наставак). IV. Владислав, краљ угарски. Историјска трагедија у 5 чина. Написао Никола

В. Борић. (Наставак). V. Српске народне приповијетке из Горње Крајине. Скупно их Владимир Красић: 3) Заклетва и нејера. 4) Права погодба, још правија плаћа. 5) Лијени младић. (Сва четири прва прилога још ће се наставити, а тако ће исто још доћи даље и народних приповедака из Красићеве збирке. VI. Последњи дани. Песме Драг. Ј. Илића. (Из тих песама почео је у 138. настављен у 142. а у овој су свесци песнице IX, X. и XI. VII. Књижевност. August Šenoa. Sabrane pripoviesti. Оцена Милана Савића. (Оцењена је ту трећа свеска Шенојиних приповедака, у којој су приповетке „Барун Ивица“, „Млади господин“ и „Чувај се сењске руке“. Прву свеску Шенојиних прича оценио је Милан Савић лане у нашем „Стражилову“ у 8. и 9. броју). VIII. Матица Српска. Изводи из записника књижевног одбора и одељења 1885. године. Ту је пре свега саопштено мњење и предлог одбора, који је био изаслан, да на основу појединих предлога поднесе мишљење о издавању „Библиотеке за народ“ из фонда Пере Коњевића. Саопштене су међу осталима ове опширне оцене: оцена Аркадија Варађанина на Кончарево дело „Јован Хајрих Песталоци“; даље оцена Павла Марковића на роман (доцне непознатог, а сад) Јаше Игњатовића под насловом „Патница“ и оцена Милана Андрића на исти роман.)

— Књижара браће М. Поповића издала је у преводу Лесажеву приповетку „Два пријатеља“. Превод је прилично слаб, а морали смо се зачудити, кад смо посред Толстаја и Валенце наишли на „Стојка“, „Мирка“ и „Срдитка“. Књига је штампана код Фукса а цена јој је 35 новчића.

— Управа краљевске српске државне штампарије јавља, да се „Дела Вука Стеф. Караџића“ већ штампају у државној штампарији као државно издање. Прва књига, у којој ће бити српске народне песме најстаријих времена, биће готова до краја месеца Августа о. г., изнеће око 36 штампаних табака а стаће само 1 форинту. На Вукове се те књиге отвара претплата. Скупљачи добијају једанаесту књигу на дар. Новци се напред шаљу управи државне штампарије у Београду. — Тако подужеће зацело није спало на препоруку, с тога га просто само региструјемо у уверењу, да ће му се народ наш са свих страна најобилније одазвати.

— Немачки лист „Bosn. Post“ доноси у својим подлицима приповетке из босанског живота, што их пише језицкиња Милена Мразовићева. Најновијој је таквој приповетци наслов „Алидин к'смет“. „Босанска Вила“ вели, да се све те приповетке одликују довољном техничком већином и да се тамо радо читају, а обећаје, да ће још ове године у преводу саопштити једну две.

— У истом немачком листу изашла је недавно и студија Фрање Шерера о босанским народним песмама. Фрања Шерер је пре неку годину написао књигу под насловом „Bilder aus dem serbischen Familienleben“.

Исправак. У прошлом се броју у чланку Милана Савића: „Наше књижевне прилике и неприлике“ потекла замашна погрешка, која квари смисао. Тамо на страни 859. у деветом реду од доле стоји: савршене а треба: савремене.

САДРЖАЈ: М... Песма од Д. Ј. И. — Народна славље. Бачки спомен из Фрушке Горе. — Из морских елегја. Из низа III. број 3. Од Јосипа Берсе. — Побратим невера. Новела В. М. Миљковића. — Језти Аврамовићу. Песма од Л. П. Н. — Изгубљена земља. Излет у српску шумадију. (С француског.) — Књижевност. Наше књижевне прилике и неприлике. Од Милана Савића. (Наставак.) — Листићи: Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне новости.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новча на по године, 1 фор. 25 новча. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.